

Gémesi Géza alezredes:

AZ INFORMÁCIÓS HADVISELÉS EGYES ELEMEI AZ OROSZ–UKRÁN KONFLIKTUSBAN

DOI: 10.35926/HSZ.2023.6.1

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Oroszországi Föderáció fegyveres ereje 2022. február 24-én megtámadta Ukrajnát. Az Oroszország által szomszédja ellen folytatott hadviselés elérte a háborús küszöböt, és a szembenállás ezáltal a nyílt fegyveres konfliktus szintjére emelkedett. Ukrajna a hagyományos katonai eszközökkel és módszerekkel indított támadás ellen magától értetődően elsősorban konvencionális eszközökkel védekezik. Mindemellett, a konfliktusban közvetlenül részt vevő mindkét fél tevékenysége továbbra is tartalmaz hibrid elemeket, többek között az információs hadviselés eszköztárából. Jelen írás célja ismertetni a volt szovjet/ orosz részről alkalmazott információs hadviselés (ezen belül a reflexív kontroll és az úgynevezett maszkirovka, azaz álcázás) definícióját, és rávilágítani arra a körülményre, hogy a konvencionális, lineáris katonai tevékenység mellett a harctéri taktikai és stratégiai célkitűzések teljesítése érdekében a felek előszeretettel fejtenek ki tevékenységet az információs térben is.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, információs hadviselés, dezinformáció, maszkirovka, reflexív kontroll

A SZERZŐRŐL:

Dr. Gémesi Géza alezredes, PhD-hallgató, NKE Hadtudományi Doktori Iskola (ORCID: 0009-0006-6903-3937; MTMT: 10089255)

BEVEZETÉS

„Ha Putyin Sztálin, Nagy Péter vagy Dzsingisz kán szellemében vívná háborúit, az orosz tankok már régen megindultak volna Kijev és Tbiliszi, ha ugyan nem Varsó és Berlin felé. Putyin azonban nem Dzsingisz kán, és nem is Sztálin. Úgy tűnik, mindenki másnál jobban tudja, hogy katonai erővel nem lehet messzire jutni a 21. században, és hogy a sikeres háború korlátozott háborút jelent”¹ – írta Yuval Noah Harari izraeli történész 2018-ban megjelent, *21 lecke a 21. századra* című világszerte sikeres könyvében. A népszerű és szakmailag elismert történész fenti okfejtése új megvilágításba került 2022. február 24-én azon tények okán, hogy az Oroszország és Ukrajna között fennálló konfliktus nem nevezhető többé korlátozottnak: a szembenállás a lineáris és szimmetrikus hadviselés képét mutatja, meghaladva a hibrid hadviselés jellemző attribútumát, azaz – amíg lehetséges – a konfliktus háborús küszöb alatt tartását.

Resperger István ezredes fogalmi meghatározását irányadónak tekintve – azaz a hibrid hadviselés a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas

¹ Yuval Noah Harari: *21 lecke a 21. századra*. Animus Kiadó, Budapest, 2021, 156.

alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akarunktak rákényszeríthessük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet² – az ukrajnai történések egyértelműen kikerülnek a hibrid hadviselés meghatározása alól: a két ország konfliktusa felismerhetően meghaladta a háborús küszöböt.

Mindazonáltal azok a tevékenységek, melyek a hibrid konfliktusok jellemzői, továbbra is alkalmazásban állnak a szemben álló felek részéről, beleértve a diplomáciai, gazdaság-pénzügyi, kiber- és információs műveleteket, a különleges erők és lázadók alkalmazását, ezen kívül a válogatás nélküli, illetve kontrollált erőszak alkalmazását. Jelen dolgozat célja azon egyes, alapvetően a hibrid konfliktusokban jellemző műveletek bemutatása, melyek a háborús küszöb átlépése után is a szemben álló felek eszköztárának részét képezik, kiemelt figyelemmel az információs műveletekre.

TERMINOLÓGIAI ÁTTEKINTÉS

A téma részletesebb tárgyalása előtt indokoltnak tartom a vonatkozó terminológia tisztázását, azaz az információs műveletekre, a katonai megtévesztésre és a lélektani műveletekre vonatkozó meghatározások megvizsgálását.

A 2023 januárjában kiadott, információs műveletekre vonatkozó NATO-doktrína a következőképpen definiálja az információs műveletek, kommunikációs tevékenység és információs környezet fogalmakat:

Információs műveletek: a katonai törzs funkciója, amely az információs tevékenységek elemzését, tervezését, értékelését és integrálását végzi, hogy a kívánt hatást gyakorolja az ellenfelek, potenciális ellenfelek és a közönség akaratára, megértésére és képességére a műveleti célok elérésének támogatása érdekében.

Információs tevékenységek: olyan, valamely képesség vagy eszköz által kifejtett tevékenységek, amelyek tudati hatások előidézésére fókuszálnak.

Kommunikációs tevékenységek: a doktrína alkalmazásában a katonai közönségkapcsolatok terén és pszichológiai műveleti képességek által végzett információs tevékenység.

Információs környezet: környezet, amely az információt magát, az információt fogadó, feldolgozó és átadó személyeket, szervezeteket és rendszereket, valamint az ezeknek teret adó tudati, virtuális és fizikai környezetet foglalja magában.³

A NATO vonatkozó dokumentuma a lélektani műveletek definícióját a következőképpen adja meg:

A lélektani műveletek (PSYOPS) olyan tervezett tevékenységek, amelyek kommunikációs módszerek és más eszközök felhasználásával irányulnak meghatározott közönségekre, annak érdekében, hogy befolyásolják a megítélést, az attitűdöket és a viselkedést, és ezáltal hatást gyakoroljanak a politikai és katonai célok elérésére.⁴

² Resperger István: A válságkezelés és hibrid hadviselés. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21.

³ NATO Standard Allied Joint Doctrine for Information Operations (AJP-10.1.) (Edition A Version 1), 2023. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1133515/AJP-10.1-Info_Ops_web_accessible.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

⁴ NATO Standard Allied Joint Doctrine for Psychological Operations (AJP-3.10.1.) (Edition B Version 1), 2015. <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-3101-alliedjoint-doctrine-for-psychological-operations> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

A NATO-kifejezések jegyzéke a *harctéri pszichológiai műveletek* definícióját a következőképpen adja meg: a harctéri műveletek szerves részeként alkalmazott, tervezett pszichológiai tevékenység, melynek célja, hogy az ellenség által ellenőrzött területen elhelyezkedő ellenséges erőkre, valamint a civil lakosságra pszichológiai nyomást helyezzen, és ezáltal elősegítse a kitűzött műveleti célok elérését.⁵

A *katonai megtévesztés* fogalma a vonatkozó NATO-doktrínában a következő: szándékos intézkedések az irányító döntéshozók megtévesztésére annak érdekében, hogy olyan viselkedést provokáljanak ki, amely előnyös a parancsnok célkitűzései szempontjából.⁶

A megtévesztés célja az, hogy a célzott ellenfél döntéshozóit téves döntésekre bírja a viselkedés befolyásolásával, valamint a megítélés átforgatásával. A megtévesztés kifejezetten a döntéshozókra irányul, akik bárhol lehetnek a hierarchiában és bármilyen környezetben, akár közvetve is célponttá válhatnak a csoportok vagy szenzorok befolyásolása révén. A hatékony megtévesztés pontosan meghatározott döntéshozóra és annak döntéshozatali folyamatára összpontosít. Ha a megtévesztés nem a döntéshozókat célozza meg, és nincs mögötte mélyreható elemzés, valószínűtlen, hogy olyan eredményekhez vezethetne, amelyek előnyösek a baráti erők számára.⁷

Az Egyesült Államok hadseregének vonatkozó doktrínája hasonlóképpen írja le a katonai megtévesztés fogalmát:

A *katonai megtévesztés* (MILDEC) olyan intézkedések végrehajtása, amelyek célzottan félrevezetik az ellenséges katonai, paramilitáris vagy erőszakos szélsőséges szervezet döntéshozóit, ezáltal arra készítetve az ellenséget, hogy olyan konkrét intézkedéseket hozzon, vagy mulasszon el, amelyek hozzájárulnak a küldetés teljesítéséhez.⁸

A hatályos NATO-szabályzók mellett érdemes megvizsgálni a nemzetközi jog területén kidolgozott definíciókat is.

A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete által kiadott művelet-végrehajtási kézikönyv az információs műveletek csoportjába sorolja a katonai megtévesztést és a lélektani műveleteket, az elektronikai hadviselés és a számítógép-hálózati műveletek mellett.

A *katonai megtévesztés* (*military deception*) körébe tartoznak a baráti erők képességei, szándékai és műveletei tekintetében az ellenség katonai döntéshozóinak szándékos félrevezetése érdekében végrehajtott cselekmények, azzal a céllal, hogy az ellenség meghatározott cselekményeket végrehajtsa (vagy ne hajtsa végre), hozzájárulva ezzel a baráti fegyveres erők küldetésének teljesítéséhez.

A *lélektani műveletek* (*psychological operations*) tervezett műveletek a kiválasztott információknak és jelzéseknek a célközönséghez való közvetítése céljából, annak érdekében, hogy befolyásolják a célközönség érzelmeit, indítékait, objektív gondolkodását, és végeredményképpen a kormányok, szervezetek, csoportok és egyének viselkedését. A lélektani műveletek célja, hogy indukálják és megerősítsék a kezdeményező céljainak kedvező hozzáállást és viselkedést.

⁵ NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French). (AAP-06). NATO Standardization Agency (NSA) NATO Headquarters B – 1110, Brüsszel, 2019.

⁶ Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception (AJP-3.10.2), 2020. <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-operations-security-anddeception-ajp-3102a> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

⁷ Uo.

⁸ Military Deception. United States Joint Chiefs of Staff, Washington D. C., 2012.

A humanitárius jog ezen műveleteket nem tartja jogellenesnek, és megkülönböztetést állít fel a hasonló, ámde jogellenes cselekményekre vonatkozóan, melyeket az úgynevezett *hitzségés* (*perfidy*) megnevezéssel illet: hitszegésnek olyan megtévesztő cselekmények minősülnek, amelyek az ellenség bizalmának kihasználása révén azt a látszatot keltik, hogy a fegyveres konfliktusok joga szerinti védett státuszt kell biztosítani, és céljuk ezen bizalommal való visszaélés. Hitzsegő cselekedetre példaként szolgálhat a színlelt megadás annak érdekében, hogy csapdába csalja az ellenséget.⁹

Mark Johnson és Jessica Meyeraan a katonai megtévesztés céljaként az ellenfél döntéshozatali folyamatát azonosítja be, melyet annak érdekében hajtanak végre, hogy az ellenfél a műveleti környezetről téves felfogást alakítson ki, és ez alapján a saját erőknél kedvező magatartást tanúsítson. A szerzőpáros a megtévesztés tágabb fogalma alá vonja a tényleges megtévesztést (*deception*, azaz a valóságról hamis kép mutatását), illetve a tényleges, valós információ eltitkolását, visszatartását (*denial*). Megközelítésük szerint a megtévesztés és eltitkolás maga a művelet; míg a dezinformáció és a propaganda annak eredménye, produktuma.¹⁰

MASZKIROVKA ÉS REFLEXÍV KONTROLL

A maszkirovka („маскировка”) szó oroszul álcázást, eltitkolást, elrejtést jelent. A katonai doktrinális szóhasználatban olyan tevékenységet takar, amely az ellenfelet olyan lépések megtételére készíti, amelyeket a módszer alkalmazója már előzetesen megtervezett, ezáltal bizonyos fokú kontrollt biztosít az ellenfél tevékenysége felett. A maszkirovka tágabb elméleti fogalom, magába foglalja az álcázást, eltitkolást, megtévesztést, tettétést, titoktartást és figyelemelterelést is. A modern kori katonai információs hadviselésben a szovjet és a jelenlegi orosz terminológia maszkirovka kifejezésével rokon, ámde annál kifinomultabb, kidolgozottabb fogalom, a reflexív kontroll feleltethető meg (Reflexive Control, RC).¹¹

A reflexív kontroll az 1960-as években tevékenykedő szovjet pszichológus és matematikus, Vladimir Lefebvre meghatározása szerint olyan folyamat, amelyben egy szereplő ki tudja alakítani ellenfelében a döntéshozatal alapjául szolgáló megfontolásokat, más megfogalmazásában pedig szovjet módszer az ellenfél döntéshozatali folyamatának befolyásolására.¹² Timothy Thomas a reflexív kontrollt a következőképpen definiálta: olyan, speciálisan előre elkészített információnak egy partnerhez vagy ellenfélhez való eljuttatása, amely őt szándékosan a módszert alkalmazó szereplő elképzelésének megfelelő cselekvésre készíti.¹³

Mindazonáltal Keir Giles szerint maga a reflexív kontroll kifejezés az utóbbi időszakban inkább a nyugati – orosz információs hadviselésre vonatkozó – szakirodalomban van jelen. Az orosz szakmai nyelvben a reflexív kontroll kifejezést nagymértékben felváltotta a „felfogás-menedzsment” (perception management) szóösszetétel, amely inkább a nyugati ter-

⁹ Alan Cole et al.: A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009.

¹⁰ Mark Johnson – Jessica Meyeraan: Military Deception: Hiding the real – showing the fake. US Joint Forces Staff College, 2003.

¹¹ Christian Kamphuis: Reflexive Control – the relevance of a 50-year old Russian theory regarding perception control. Militaire Spectator, 21. 06. 2018. <https://militairespectator.nl/artikelen/reflexive-control> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

¹² Volodymyr N. Shemajev: Reflexive control in socio-economic systems. Information & Security, 2007/22., 28–32. https://procon.bg/ru/system/files/22.04_Shemayev.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 08. 21.)

¹³ Timothy L. Thomas: Russia's Reflexive Control Theory and The Military. Journal of Slavic Military Studies, Vol. 17, 2004, 237–256.

minológiában használatos. A reflexív kontroll („рефлексивный контроль”) ma már inkább az oktatási és humánmenedzsment kontextusában használatos, és reflexív gyakorlatot jelent.¹⁴

Thomas ugyanakkor azt állítja, hogy a reflexív kontroll módszere különbözik a nyugati koncepcióktól – mivel az alapvetően az ellenfélben kialakult felfogás kontrolljáról, és nem menedzseléséről szól. A menedzselés alapvetően a nyugati terminológia információs hadviselésre vonatkozó kontextusában értelmezhető, és később alakult ki, mint a reflexív kontroll elmélete. Ebben a cikkben tehát a reflexív kontroll alatt a felfogás kontrollját értem.

Jelentős átfedés van a nyugati terminológia katonai megtévesztés fogalma és az orosz „reflexív kontroll” fogalma között. Maria Snegovaya a reflexív kontrollt olyan módszerként írja le, amely „egy erősebb ellenfelet szándékosan arra készítet, hogy olyan intézkedéseket válasszon, amelyek a legelőnyösebbek az orosz célok szempontjából, határozottan alakítva az ellenfél helyzetérzékelését”.¹⁵

Morgan Maier szerint a megtévesztés orosz és amerikai felfogása egyes területeken hasonlóságokat, míg más területeken eltéréseket mutat. A megtévesztésen alapuló katonai műveletek amerikai felfogása és az orosz maszkirovka koncepciója hasonlóságot mutat abban a tekintetben, hogy mindkettő a katonai értelemben vett siker elérését szolgálja. Az amerikai felfogás szerint a megtévesztés célja egyrészt az elrettentés, másrészt a védekező és a támadó műveletek sikerének elősegítése. A megtévesztés amerikai alkalmazásban azt célozza, hogy az ellenfél elérje a kulminációs pontot,¹⁶ és ezzel hozzásegítse a saját vagy szövetséges erőket a műveleti célok eléréséhez. A maszkirovka hasonlóan arra törekszik, hogy kedvező környezetet teremtsen a saját vagy szövetséges erők számára, azonban különbözőséget mutat abban, hogy kifejezetten célozza a meglepő hatás elérését. Az orosz felfogásban a megtévesztés lehetőséget nyújt a meglepetés kiváltására és az ellenfél tevékenységének befolyásolására, ezáltal fenntartja a műveletben részt vevő egységek harcértékét, csökkenti a kockázatokat és növeli a csapásmérés erejét. Az Egyesült Államok fegyveres erőinek és az orosz fegyveres erőknek a felfogásában különbség mutatkozik a megtévesztés alkalmazási szintjeinek tekintetében is. Míg az amerikai alkalmazás jellemzően a harcászati és hadműveleti szinten történik, az orosz nézőpont szerint azt a műveletek valamennyi szintjén, erősen központosított vezetés mellett és a különböző törekvések összehangolásával kell alkalmazni, így törekedve a sikeres alkalmazás valószínűségének növelésére.¹⁷ Az orosz doktrína megfogalmazása az információs hadviselésről a következőképpen hangzik: két vagy több kormány közötti konfrontáció az információs térben azzal a céllal, hogy károkat okozzon a kritikus jelentőségű információs rendszerekben, folyamatokban és erőforrásokban, valamint más struktúrákban; aláássa a politikai, gazdasági és társadalmi rendszert – s a tömegek pszichológiai céllal történő befolyásolása a társadalom és a kormány destabilizálása érdekében, hogy a kormányt olyan döntések meghozatalára kényszerítse, amelyek az ellentétes oldal érdekét szolgálják.¹⁸

A maszkirovka alkalmazása során rendkívül fontos a manipulált információk koordinációja. A különféle megtévesztő információk egy „igazságmag” köré épülnek. Ez képezi annak

¹⁴ Keir Giles: Handbook of Russian Information Warfare. NATO Defence College Research Division, Rome, 11. 2016.

¹⁵ Maria Snegovaya: Putin's information war in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare. Institute for the Study of War, Washington D. C., 09. 2015.

¹⁶ Joint Publication (JP) 3-13.4, 2012.

¹⁷ Morgan Maier: A Little Masquerade: Russia's Evolving Employment of Maskirovka. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2016. 6–7.

¹⁸ Conceptual views on the activities of the armed forces of the Russian Federation in the information space. Russian Ministry of Defense, 2011.

az alapját, hogy egy helyzetet látszólag hihető hamis valósággá deformáljanak. A reflexív kontroll elmélete szerint ez a hamis valóság kell hogy uralja a célcsoport felfogását, hogy olyan döntéseket hozzanak, amelyek elősegítik a tervező céljait. Azonban ahhoz, hogy a hamis valóság hiteles maradjon, a taktikai, operatív és stratégiai szinteket össze kell hangolni, hogy elkerüljék az ellentmondásokat.

A koordináció lényege a kommunikáció és a döntéshozatal központosítása. Habár az információs technológiák terjedése a folyamatos kommunikációt egyre könnyebben elérhetővé teszi, a központosítás történelmileg elsőbbséget élvezett, és valószínűleg ez így is marad.

Zsukov marsall, aki a második világháború során egy időszakban az 1. Belorusz Front parancsnoka volt, azt írja, hogy a központosítás vezetett sikeres katonai megtévesztő műveletekhez: „A Nagy Honvédő Háborúban az operatív maszkirovka jó eredményeket hozott, mert azt a főhadiszállás központosított irányítása alapján tervezték, készítették elő és hajtották végre. Az operatív maszkirovka megszervezése volt a legfontosabb, és változatlanul teljesült is az összes hadműveletben minden fronton.”¹⁹

Igor Panarin, orosz tudós és a Kreml tanácsadója hasonlóképpen tulajdonítja a 2014-es katonai megtévesztő műveletek sikerét Vlagyimir Putyin személyes vezetésének, aki központosította az összes kulcsfontosságú politikai, gazdasági, pénzügyi, katonai, hírszerző és információs eszköz irányítását.²⁰ Bár a személyes vezetés, a kormányzati forma, a hadműveleti környezet és az elérhető technológiák változtak az elmúlt hetven évben, a központosítás továbbra is kulcsfontosságú tényező maradt a megtévesztési céllal végrehajtott orosz műveletekben.²¹

AZ RC MŰKÖDÉSÉNEK KOGNITÍV OLDALA

A reflexív kontroll (*Reflexive Control, RC*) lényege az ellenfél gondolati folyamatainak leképezése, és az ellenfél olyan cselekvésre történő készítése, amely végső soron hátrányos lesz számára. A „reflexív” kifejezés ebben a kontextusban nem arra a cselekvésre utal, amelyet a módszer alkalmazója az ellenfélből kiváltani kíván, hanem a szemben álló fél gondolati folyamatainak imitálását, vagy cselekvésének előrejelzését jelenti. A módszer alkalmazásának szempontjából megkülönböztethetünk küldőt és fogadót: a küldő a módszer alkalmazója, a fogadó pedig az az ellenfél, akin a reflexív kontrollt gyakorolják, tehát a folyamat célpontja.

A fogadó a cselekvésre vonatkozó döntését a rendelkezésre álló tudásanyagának, felfogásának, elképzeléseinek, tapasztalatainak egész halmaza alapján hozza meg. Ez az összesség az úgynevezett szűrő, vagy filter, ami alapján a fogadó megkülönbözteti a lényeges információt a lényegtelenről. A küldő az RC módszert alkalmazva megtalálja a gyenge pontot a filterben, amit kihasználva lemodellezheti a fogadó viselkedését. Természetesen a jelen korban a filter már nemcsak emberi döntéshozókból áll, hanem automatikus adatfeldolgozó rendszerekből is, ezért a reflexív kontroll digitálisan tárolt információt is felhasználva a kibertérben is kifejti hatását.²²

¹⁹ David M. Glantz: Soviet military deception in the Second World War. Frank Cass and Company Limited, New York, 1989.

²⁰ Little green men: A primer on modern Russian unconventional warfare, Ukraine, 2013–2014. United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, 2015.

²¹ Sara Morrell – Margaret Kosal: Military Deception and Strategic Culture. Journal of Information Warfare. Vol. 20, 2021/3., 127–145.

²² Kamphuis: i. m.

A orosz hadművészet szerint a maszkirovkának történelmileg három célja azonosítható be: meglepetést vált ki; lehetőséget nyújt az ellenfél tevékenységének befolyásolására; és fenntartja a saját erők csapásmérő erejét.

- A meglepetés erejét a szovjet vezérkar a második világháború során kihangsúlyozta: „egy művelet eredményessége nagymértékben függ a váratlanságtól. A művelet előkészítésének titokban tartása és váratlan csapás mérése a győzelem egyik legfontosabb feltétele”.
- Az ellenfél döntéshozatali folyamatának befolyásolására is képesnek kell lennie a maszkirovkának, s arra is, hogy az ellenfelet a számára kedvezőtlen lépések megtételére sarkallja. Ebben a tekintetben a maszkirovka és a reflexív kontroll egymás mellett működik: közös alkalmazásuk létrehozhatja a megtévesztést, meggyőzheti az ellenfelet a téves cselekvés helyességéről, és az alkalmazó által kívánt cselekvésre készítheti az ellenfelet.
- A maszkirovka a saját erők megóvásában, a harcérték fenntartásában is szerepet játszik: az álcázás, elrejtés, a téves információk közlése a saját erők túlélését és csapásmérő erejük fenntartását is elősegíti.²³

GYAKORLATI MEGVALÓSULÁS

A Timothy Thomas által idézett Ivanov vezérőrnagy felsorolása alapján a reflexív kontroll közvetlen alkalmazása a katonai műveletek során megvalósulhat a következőképpen:

Nyomásgyakorlás: szankciókkal fenyegetés, a saját csapatok készenlétének fokozása, fegyverek tesztelése, nem reguláris erők alkalmazása az ellenfél hátszágának destabilizálására, engedmények adása az ellenfél szövetségeseinek, ha azok beszüntették a harcot.

Intézkedések a téves információk terjesztésére: leplezés, azaz gyengeség mutatása az erős helyeken, nem valódi, megtévesztő létesítmények építése, a csapatok közötti kapcsolatok leplezése, új fegyverek titokban tartása, titkos (részben valódi, részben hamis) dokumentumok elvesztése, illetve megtorló akciók kiprovokálása annak érdekében, hogy az ellenfél ezáltal időt és erőforrásokat veszítsen.

Az ellenfél döntéshozatali folyamatainak befolyásolása: rendszeres vezetési gyakorlatok tartása, tevékenységek demonstratív végzése annak érdekében, hogy az ellenfél azt rutinfeladatnak tartsa, szándékosan téves doktrínák kiadása, szándékosan rossz adatok közzététele.

Az ellenfél döntéshozatali idejének befolyásolása: váratlan harci tevékenységek végzése, és ezzel kapcsolatos információk továbbítása annak érdekében, hogy az ellenfél elhamarkodott döntést hozzon.²⁴

S. A. Komov ezredes a reflexív kontroll elemeit a következőképp sorolja fel:

Elterelés: a harci cselekmények előkészítő szakaszában olyan képzelte vagy valós fenyegetés létrehozása az ellenfél szárnyain vagy hátában, amely arra kényszeríti, hogy változtasson a tervén.

Információátterhelés: egymásnak ellentmondó információelemek nagy mennyiségben és gyakoriságban történő közzététele.

Megbénítás: olyan érzet keltése az ellenfélben, hogy valamely kiemelten fontos vagy éppen gyenge pontjára vonatkozóan fenyegetés áll fenn.

²³ Maier: i. m. 7.

²⁴ Thomas: i. m. 243–246.

Kimerítés: az ellenfél értelmetlen akciókra készítése, ami miatt a tényleges harci cselekményekben már csökkent erőforrásokkal tud részt venni.

Megtévesztés: az ellenfél kényszerítése, hogy egy elképzelt fenyegetésre reagálva erőket csoportosítson át a harci cselekmények kezdeti szakaszában.

Megosztás: megosztottság keltése az ellenfél szövetségi rendszerében, azaz olyan cselekményekre való rávétele, amely a szövetségi rendszer érdekei ellen hat.

Megnyugtatás: az ellenfélnek abban a tudatban tartása, hogy nem harci cselekmény előkészítése, hanem gyakorlat zajlik.

Elrettentés: a saját erők erőfölényének elhitése az ellenféllel.

Provokáció: az ellenfél készítése a saját erők számára előnyös tevékenység végzésére.

Sugalmazás: olyan információ terjesztése, amely jogi, erkölcsi, ideológiai alapon érinti az ellenfelet.

Nyomásgyakorlás: olyan információ terjesztése, amely az ellenfél kormányának vagy katonai vezetőinek hitelét rongja a saját lakosságának értékelésében.²⁵

A továbbiakban néhány példát sorolok fel annak a megfigyelésnek az alátámasztására, hogy a reflexív kontroll elemei közül számos relevánsan jelen van a jelen pillanatban is zajló orosz–ukrán konfliktus hadviselési módszerei között, és azokat a szembenállásban érintett felek célkitűzéseik elérése érdekében aktívan alkalmazzák.

A HARCTÉRI HELYZETET BEFOLYÁSOLÓ INFORMÁCIÓS MŰVELETEK OROSZ RÉSZRŐL

Jelen cikk írásának pillanatáig nem indult átfogó támadás Kijev felé Fehéroroszország irányából. Az információs térben, beleértve szakértői elemzéseket, újságcikkeket, blogokat, podcasteket, kommenteket stb., folyamatosan jelen van a Fehéroroszország felőli új, átfogó támadás lehetőségének tárgyalása. A washingtoni székhelyű Institute for the Study of War (ISW) elemző központ naponta megjelenő elemzéseiben rendszeresen felveti és értékeli az új offenzíva lehetőségét.

Aljakszandr Lukasenka belarusz elnök 2022. október 7-én jelentette be, hogy megállapodtak Putyin elnökkel az orosz–belarusz közös regionális kötelék mozgósításáról, melynek feladata a két ország közös védelme. Belarusz nyilatkozatok szerint ezernél több orosz katona kerül áthelyezésre belarusz területre, hogy reagáljon a „nyugati határ mentén kialakult eszkalációs kockázatokra”. Október 10-én a Kyiv Post ukrán lap értesülése szerint orosz katonák érkeznek vasúton nagy tömegben belarusz területre, jelentősebb fegyverzet és járművek nélkül. Az ISW elemzése szerint feltételezhető, hogy Oroszország kb. 20 000, frissen besorozott újoncot helyez át, hogy fehérorosz területen állomásoztassa és kiképzésben részesítse őket. Az ISW elemzése szerint ilyen mértékű, nehézfegyverzettel és jelentős járműállománnyal nem rendelkező orosz átcsoportosítás nem alkalmas arra, hogy Kijev irányába offenzíva induljon; mindemellett számos elemzés és vélemény olvasható arról is, hogy a fehérorosz vezetésnek nem érdeke egy, a konfliktusban történő mélyebb és kiterjedtebb részvétel. Ugyanakkor a Kijev irányába történő új offenzíva lehetőségének felvetődése alkalmas arra, hogy ukrán erőket kössön le a térségben, melyek természetszerűleg egyéb műveletekben nem tudnak részt venni. Az erők lekötése mellett az ukrán felet a helyzet folyamatos moni-

²⁵ Uo. 248–249.

torozására és reagálási tervek kidolgozására kényszeríti, melyek szintén csökkentik az ukrán vezetés erőforrásait.²⁶

Meglátásom szerint az orosz erők jelenlegi fehéroroszországi tevékenysége megfeleltethető a fenti, S. A. Komov által tett felsorolásban szereplő módszereknek, ugyanis létrehoz egy olyan érzetet az ellenfélben, mely szerint valamely kiemelten fontos és érzékeny pontjára – vélt vagy valós – fenyegetés nehezedik, és ezért mind anyagi, mind mentális erőforrásai átcsoportosítására kényszerül.

A kialakított narratívát, mely szerint elképzelhető egy orosz offenzíva Fehéroroszország felől (esetlegesen akár tényleges belarusz részvétellel), erősítette a kiemelkedő, a hidegháború óta nem látott mértékű katonai aktivitás belarusz részről, és az orosz elnök Minszkben tett látogatása is.²⁷

Itt kívánom megjegyezni, hogy a fenti témában indokolt a különösen óvatos megfogalmazás, mivel jelen publikáció írásának pillanatában, 2023 októberében még nem indult átfogó offenzíva Fehéroroszország irányából – ugyanakkor az bármikor megtörténhet, tehát elképzelhető, hogy a hónapokig tartó megtévesztő művelet valós támadásba megy át.

A Wagner-csoport Bahmut környéki offenzíváját övező kommunikációs tevékenység vizsgálata során is felismerhetők a maszkirovka elemei, és arra enged következtetni, hogy nemcsak az orosz reguláris erők, de a Wagner-csoport-féle „katonai magánvállalatok” (Private Military Companies, PMC-k) is alkalmazhatják a megtévesztés módszerét. A csoport azóta állítólag elhunyt vezetője, Jevgenyij Prigozsин 2023 májusában, a Bahmut-környéki igen heves harcok közepette tette közzé elhíresült videóját, amelyben élesen kritizálta az orosz katonai felső vezetést, köztük Szergej Sojgu védelmi minisztert. Hangsúlyozta, hogy az orosz reguláris csapatok és a Wagner-csoport állománya sem kapja meg a szükséges utánpótlást, elsősorban tüzérségi lőszeretek tekintetében. Prigozsин a videón nagy számú, sorba rendezett holttesteket mutatott, azt állítva, hogy ezek a Wagner-csoport elesettjei, akiket a hiányos tüzérségi lőszerutánpótlás miatt vesztett el. Hozzátette, hogy a PMC tüzérségi lőszerkészletei 70%-ban kimerültek, és amennyiben nem kap sürgős segítséget, úgy kénytelen lesz visszavonulni Bahmut alól. Ezt követően az orosz erők koordinált, heves tüzérségi tűzzel megtámogatott támadást indítottak az ukrán védők ellen. A lengyel Kasimir Pulaski Alapítvány elemzői szerint a videó a maszkirovka tipikus alkalmazása volt, azzal a céllal, hogy elfedje a Bahmutot ostromló erők támadási szándékát, ezáltal relatív hamis biztonságérzetet alakítson ki a védőkben, csökkentve éberségüket.²⁸

AZ UKRÁN VEZETÉS ÁLTAL KIFEJTETT INFORMÁCIÓS MŰVELETI TEVÉKENYSÉG

2022. szeptember 5-én az ukrán fegyveres erők ellentámadást indítottak Harkiv térségében, melynek eredményeképpen szeptember 10-re 3000 négyzetkilométert foglaltak vissza a korábban az oroszok által megszállt területekből.

²⁶ Kateryna Stepanenko et al.: Russian Offensive Campaign Assessment. Institute for the Study of War, 10. 10. 2022.

²⁷ Ukraine Stages War Games Near Belarus Amid Talk of Russian Assault. Reuters, 11. 01. 2023. <https://www.voanews.com/a/ukraine-stages-war-games-near-belarus-amid-talk-of-russian-assault-/6914480.html> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

²⁸ War In Ukraine – Weekly Update (06. 05.–12. 05. 2023.). <https://pulaski.pl/war-in-ukraine-weekly-update-06-05-12-05-2023/>

A harkivi sikeres előrenyomulás szignifikáns módon betudható annak a körülménynek, hogy az orosz fegyveres erők az ukrán offenzíva előtt csapatokat és felszerelést mozgattak át Herszon térségébe. Az orosz erők áthelyezésének oka azon feltevés volt, hogy az ukrán offenzíva valószínűbb délen, a herszoni térségben. E feltevés azon az információs kampányon is alapulhatott, melyet az ukrán fél folytatott a műveletei előtt és elején.

Augusztus 29-én az ukrán Déli Parancsnokság bejelentette, hogy Herszon térségében megkezdődött a régóta tervezett ellentámadás. A bejelentés ellenére, ebben az időszakban nem lehetett igazolt információt találni ukrán területek, települések visszafoglalására.

A szeptember 11-ét megelőző hetekben azonban az ukrán erők délen visszafoglaltak egyes falvakat, mely történésekről a nemzetközi sajtó részletesen beszámolt. Ez az előrehaladás azonban valójában nem különbözött az elmúlt hónapok lassú mozgásától, a nemzetközi sajtóvisszhang viszont jóval nagyobb hangsúlyt fektetett rá. A Déli Parancsnokság szóvivője, Natalia Humeniuk²⁹ hírzárlatot rendelt el, és megtiltotta az újságíróknak, hogy a herszoni frontot látogassák és onnan tudósítsanak.

Mindeközben az információs kampány részeként az ukrán szolgálatok folyamatosan számolták fel a harkivi térségben tevékenykedő informátorokat, mielőtt azok továbbíthatták volna szerzett értesítéseiket a csapatmozgásokról.³⁰

A herszoni térség körüli médiatörténések erősíthették az orosz felet abban a feltevésében, hogy a régióban komoly műveletek várhatók, és a harkivi erők rovására eszközöket, valamint élőrőt csoportosítottak át délre, ezáltal gyengítvén a saját pozíciókat, teret adva az ukrán előrenyomulásnak.³¹

ÖSSZEGZÉS

Az orosz–ukrán konfliktus 2014 óta váltakozó intenzitással folyt a felek között. A 2022. február 24-i orosz támadás megtörténtével a szembenállás intenzitása a háborús küszöb fölé emelkedett, ezáltal nem nevezhető klasszikus értelemben vett hibrid konfliktusnak, de a hibrid hadviselés körébe eső módszereket és eljárásokat a felek továbbra is alkalmazzák. A felek a harcéri műveleteik során felhasználják az információs hadviselés eszköztárába tartozó metódusokat, igénybe véve az információs tér számos részterületét, úgymint nyomtatott és elektronikus sajtó, közösségi médiafelületek, rádióforgalmazás stb. Az alkalmazott módszerek fellelhetők a szakirodalom és a doktrinális irodalom által a nyugati kontextusban információs műveleteknek, a volt szovjet/orosz szóhasználatban pedig maszkirovkának, illetve reflexív kontrollnak nevezett eljárásrendszerben. Az információs térben kifejtett tevékenység hatékonysága kimutatható a szemben álló felek által elért harcéri eredmények, elfoglalt területek és az adott frontszakaszokon rendelkezésre álló erőforrások vetületében.

²⁹ Natalia Kostiantynivna Humeniuk (ukránul: Наталя Костянтинівна Гуменюк).

³⁰ Aaron Santelises: The Ukrainian Kharkiv Counter-Offensive and Information Operations. The Cove, 02. 11. 2022. <https://cove.army.gov.au/article/ukrainian-kharkiv-counter-offensive-and-information-operations> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 21.)

³¹ Isobel Koshiw et al.: Ukraine's Southern Offensive was Designed to Trick Russia. The Guardian, 10. 09. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/10/ukraines-publicised-southern-offensive-was-disinformation-campaign> (Letöltés időpontja: 2023. 06. 23.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception (AJP-3.10.2), 2020. <https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-operations-security-anddeception-ajp-3102a>
- Cole, Alan – Drew, Phillip – McLaughlin, Rob – Mandsager, Dennis: *A művelet-végrehajtási szabályok kézikönyve*. A Humanitárius Jog Nemzetközi Intézete, Sanremo, 2009.
- Conceptual views on the activities of the armed forces of the Russian Federation in the information space. Russian Ministry of Defense, 2011.
- Giles, Keir: *Handbook of Russian Information Warfare*. NATO Defence College Research Division, Rome, 11. 2016.
- Glantz, David M.: *Soviet military deception in the Second World War*. Frank Cass and Company Limited, New York, 1989.
- Harari, Yuval Noah: *21 lecke a 21. századra*. Animus Kiadó, Budapest, 2021.
- Johnson, Mark – Meyeraan, Jessica: *Military Deception: Hiding the real – showing the fake*. US Joint Forces Staff College, 2003.
- Joint Publication (JP) 3-13.4, 2012.
- Kamphuis, Christian: *Reflexive Control – the relevance of a 50-year old Russian theory regarding perception control*. Militaire Spectator, 21. 06. 2018. <https://militairespectator.nl/artikelen/reflexive-control>
- Koshiw, Isobel – Tondo, Lorenzo – Mazhulin, Artem: *Ukraine's Southern Offensive was Designed to Trick Russia*. The Guardian, 10. 09. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/10/ukraines-publicised-southern-offensive-was-disinformation-campaign>
- Little green men: A primer on modern Russian unconventional warfare. United States Army Special Operations Command, Fort Bragg, 2015.
- Maier, Morgan: *A Little Masquerade: Russia's Evolving Employment of Maskirovka*. School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2016.
- Military Deception. United States Joint Chiefs of Staff, Washington D. C., 2012.
- Morrell, Sara – Kosal, Margaret: *Military Deception and Strategic Culture*. Journal of Information Warfare. Vol. 20, 2021/3., 127–145.
- NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French). (AAP-06). NATO Standardization Agency (NSA) NATO Headquarters B – 1110, Brüsszel, 2019.
- NATO Standard Allied Joint Doctrine for Information Operations (AJP-10.1.) (Edition A Version 1), 2023. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1133515/AJP-10.1-Info_Ops_web_accessible.pdf
- NATO Standard Allied Joint Doctrine for Psychological Operations (AJP-3.10.1.) (Edition B Version 1), 2015. <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-3101-alliedjoint-doctrine-for-psychological-operations>
- Resperger István: *A válságkezelés és hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Santelises, Aaron: *The Ukrainian Kharkiv Counter-Offensive and Information Operations*. The Cove, 02. 11. 2022. <https://cove.army.gov.au/article/ukrainian-kharkiv-counter-offensive-and-information-operations>
- Shemajev, Volodymyr N.: *Reflexive control in socio-economic systems*. Information & Security, 2007/22., 28–32. https://procon.bg/ru/system/files/22.04_Shemayev.pdf
- Snegovaya, Maria: *Putin's information war in Ukraine: Soviet origins of Russia's hybrid warfare*. Institute for the Study of War, Washington D. C., 2015.

- Stepanenko, Kateryna – Hird, Karolina – Evans, Angelica – Harward, Christina – Clark, Mason: *Russian Offensive Campaign Assessment*. Institute for the Study of War, 2022. 10. 10.
- Thomas, Timothy L.: *Russia's Reflexive Control Theory and The Military*. Journal of Slavic Military Studies, Vol. 17, 2004. DOI: 10.1080/13518040490450529
- Ukraine Stages War Games Near Belarus Amid Talk of Russian Assault. Reuters, 11. 01. 2023. <https://www.voanews.com/a/ukraine-stages-war-games-near-belarus-amid-talk-of-russian-assault-/6914480.html>
- War In Ukraine – Weekly Update (06. 05.–12. 05. 2023.). <https://pulaski.pl/war-in-ukraine-weekly-update-06-05-12-05-2023/>

A HADIFINANSZÍROZÁS GAZDASÁGI ALAPJAI AZ ÓKORTÓL NAPJAINKIG

Az olvasó a kötet évszázadokon átívelő, Európa különböző államaihoz kapcsolódó tanulmányain keresztül ismerheti meg, hogy a különböző korok, az eltérő gazdasági súllyal rendelkező államok milyen módon biztosították hadseregük, illetve az egyes háborúk pénzügyi hátterét, milyen azonos, de mégis eltérő válaszokat adtak a felmerülő problémákra, és milyen hatással voltak a hadi vállalkozások a gazdaságra és annak szereplőire.

Szerkesztők: Pósán László,
Veszprémy László, Isaszegi János
Megjelenés éve: 2022
keménytáblás
432 oldal

7800 Ft

A könyv a Zrínyi Kiadó webshopjában (shop.hmzrinyi.hu) vagy a kiadó könyv- és térképboltjában (1024 Budapest, Fillér u. 14.) vásárolható meg.